

Рецензии

Г. В. Ермоленко. **Анонимные произведения и их авторы.** Минск: Университетское, 1988. 118 с.

Манаграфія Г. У. Ярмоленкі прысвечана праблемам вызначэння аўтарства ананімных твораў і змяшчае сціслае апісанне традыцыйных (філалагічных) і сучасных статыстычных метадаў і прыёмаў атрыбуцыі. Значную частку кнігі складае практычнае выкарыстанне сукупнасці метадаў для вызначэння аўтарства трох тэкстаў другой паловы XIX — пачатку XX стагоддзя.

Агляд метадаў тэксталагіі, спрэчак аб прыналежнасці некаторых ананімных тэкстаў прыводзіць аўтара даследавання да неабходнасці распрацоўкі пэўнай метадыкі вызначэння аўтарства, якая грунтавалася б на інфармацыйна-семіа-тычнай аснове. У сувязі з гэтым кожны тэкст разглядаецца як двупланавая сутнасць, маючая азначаемае і азначаючае (знешнюю старану і змест). Па сутнасці, усе метады атрыбуцыі раздзяляюцца на семантычныя, якія вывучаюць змест, і фармальныя, што дазваляюць выявіць і прааналізаваць моўныя сродкі, адметы стылю пэўнага тэксту.

Так званыя філалагічныя падыходы пры рашэнні праблем атрыбуцыі (выкарыстанне дакументальных крыніц, стылістычная аргументацыя, ідэйна-тэматычны аналіз) не вырашаюць усіх пытанняў. Г. У. Ярмоленка называе прыклады, калі такія падыходы прыводзілі да памылкі, што пацвярджае неабходнасць пошуку новай метадалогіі, больш дакладнай і аб'ектыўнай. Фармалізаваныя прыёмы, у тым ліку некаторыя статыстычныя, дазваляюць нават колькасна адзначыць ступень надзейнасці вынікаў даследавання.

У якасці статыстычных метадаў атрыбуцыі ананімных твораў вызначаюцца: а) вылучэнне высокачастотнай лексікі, б) выяўленне нізкачастотных адзінак, в) метаад моўных паралелей, г) метаад параўнання доляў пакрыцця тэксту нейтральнымі словамі.

Бясспрэчнай заслугай даследчыка

можна лічыць выкарыстанне фармальных метадаў у спалучэнні з семантычнымі прыёмамі. Аптымальнай будзе такая сукупнасць метадаў, калі філалагічнае даследаванне праводзіцца як падрыхтоўчае мерапрыемства, а затым выкарыстоўваецца статыстычная метадыка ў ёсёй яе сукупнасці: на першым этапе забяспечваецца выбіральнасць, на другім — дакладнасць. Пры тэарэтычным абгрунтаванні статыстычнай метадыкі вызначаюцца эталы работы даследчыка, апісваюцца некаторыя ўмовы, неабходныя для выкарыстання метадаў статыстыкі.

Здаецца неабходным больш выразна, дакладна і канкрэтна акрэсліць умовы і дапушчэнні, што патрабуюцца для рэалізацыі статыстычных прыёмаў. Можна меркаваць пра цэлую сістэму такіх умоў: а) ананімны твор і твор магчымага аўтара павінны быць аднаго жанру, б) неабходна, каб яны ўкладваліся ў адны храналагічныя рамкі; патрэбна найбольшае звужэнне гэтых рамак пры вызначэнні суадноснага матэрыялу з мэтай нейтралізацыі стылёвых змен, в) памеры тэксту (колькасць словаўжыванняў) павінны быць дастатковымі для параўнання, г) неабходны ўлік ступеней папярэдняга філалагічнага абгрунтавання і г. д. Пры разглядзе доляў пакрыцця тэксту нейтральнымі словамі Г. У. Ярмоленка называе некаторыя прычыны, якія ўплываюць на частату слова ў частотным спіску тэксту (с. 48), але такой канстатацыі, відаць, недастаткова. Дакладным метадам неабходны грунтоўныя і дакладныя зыходныя пазіцыі, якія з'яўляліся б вынікам першага этапу тэксталагічнай работы — прымянення філалагічных (семантычных) метадаў.

У кнізе пераканаўча паказана, што статыстычныя метады дазваляюць выявіць аб'ектыўныя характарыстыкі тэксту, г. зн. такія, што не залежаць ад свядомасці таго, хто піша. Да іх адносяцца не толькі частата выкарыстання аўтарам пэўных моўных адзінак ці з'яў, але і міжвольны выбар (перавага) ад-

наго з варыянтаў — граматычных, лексічных, фанетычных. Варыянты, або моўныя дублеты, названыя Г. У. Ярмоленкам моўнымі паралелямі, ужываюцца часцей за ўсё механічна, падсвядома і пагэтаму з'яўляюцца важнай прыкметай аўтарскага стылю.

Аднак не ва ўсім можна пагадзіцца з аўтарам. Па-першае, тры статыстычныя прыёмы атрыбуцыі цесна звязаны паміж сабой дапаўняльнымі адносінамі, і іх лепш было б падаць у сукупнасці сістэмных сувязей. Напрыклад, параўнанне высока- і нізкачастотнай лексікі ў аналізаваных тэкстах і параўнанне долей пакрыцця тэкстаў нейтральнымі словамі ўспрымаюцца як розныя этапы аднаго працэсу, які мае зыходным паняцце частаты. Частотнасць моўных паралелей таксама можа быць суаднесена з высока- і нізкачастотнай лексікай і з фактамі ЧСРМ. Па-другое, месца статыстычнай метадыкі ў тэксталагічных даследаваннях неабходна, відаць, акрэсліць больш выразна: як пэўны этап у комплексным аналізе тэксту, бо без зыходных дадзеных, якія грунтуюцца на літаратуразнаўчых і лінгвістычных падыходах, статыстычнае даследаванне ананімных твораў практычна немагчыма. Па-трэцяе, з парушэннем некаторых зыходных дапушчэнняў і пазіцый звязаны асобныя недакладнасці. Так, не толькі, відаць, з «тэмай твора», але і з асаблівасцямі сінхроннага стану мовы звязана адносна частотнасць канструкцый з прыназоўнікамі к (с. 78). Як вядома, у XIX — пачатку XX стагоддзя нарматыўнымі і распаўсюджанымі былі мадэлі тыпу *двінуліся к западу, пісалі к нему*. Параўнанне з ЧСРМ не здымае прэрэчання, бо магчымы розныя сінхронныя пласты.

У ліку літаральных супадзенняў у тэксце «Моя семья» і ранніх творах А. П. Чэхава прыведзена ўжыванне азначальнага займенніка *другой* на месцы лічэбніка *второй*. Але слоўнік У. І. Дая падае іх як раўнапраўныя варыянты, або два з такім тлумачэннем: «второй, следуючий за первым, другой». Супадзенне можа быць не распазнавальнай прыкметай, а фактам уплыву экстралінгвістычных фактараў. Параўн. беларус. *першы, другі*. Супадзенне асобных дэталей, моўных фактаў нярэдка звязана таксама з асаблівасцямі мовы пэўнай эпохі.

Увогуле кніга Г. У. Ярмоленкі павінна выклікаць цікавасць у тэксталагаў, бо ў ёй даецца тэарэтычнае абгрунтаванне стылістычных метадаў атрыбуцыі ананімных тэкстаў, сістэматызуецца сукупнасць прыёмаў, неабходных для ўстанаўлення аўтарства. Яна мае вялікае значэнне для практыкі тэксталагіі, бо дэманструе новую метадыку атрыбуцыі з выкарыстаннем комплекснага падыходу, які забяспечвае высокую надзейнасць рэзультатаў.

Адметную ролю сыграе гэта кніга ў працэсе навучання пачынаючых лінгвістаў метадам даследаванняў. Наяўнасць значнага абагульненага выкарыстання тэорыяў, нагляднасць выкарыстання тэорыі на практыцы пры вызначэнні аўтарства ананімных твораў з'яўляцца

добрым прыкладам прымянення метадаў атрыбуцыі. Прапанаваныя Г. У. Ярмоленкам статыстычныя прыёмы знойдуць прымяненне пры вывучэнні мовы і стылю пісьменнікаў.

Л. Ф. Кахоўская

М. А. Новікова. **Прекрасен наш союз: Литература — переводчик — жизнь.** Киев: Радянський письменник, 1986. 224 с.

Перакладазнаўства як асобная філалагічная навука ў апошнія дзесяцігоддзі самасцвярджаецца ўсё больш упэўнена і настойліва. Доказ таму — і рэцэнзаваная кніга прафесара Сімферопальскага ўніверсітэта М. А. Новікавай, якая добравядома сваімі цікавымі публікацыямі не толькі ва ўкраінскім, маскоўскім, але і ў беларускім друку. Прыгадаем хаця б яе артыкулы «Служба памяці» і «Калектыўны партрэт з Барадуліным», апублікаваныя ў газеце «Літаратура і мастацтва».

Кніга складаецца, апрача невялікіх уступа і заключэння, з чатырох раздзелаў: «Круглы стол, стваральнікі перакладаў, выдаўцы перакладаў»; «Інтэрпрэтацыя ці рэпрадукцыя?»; «Перакладчыцкая ўстаноўка: сола для аркестра»; «Перакладчыцкі тэкст: ці толькі слова?». Ужо самі назвы раздзелаў сведчаць як пра сутнасць навуковай гаворкі, так і пра яе стыль — жывы, нязмушаны, вобразны. М. А. Новікава выдатна валодае перакладазнаўчым матэрыялам, пачэрпнутым з гісторыі, тэорыі і практыкі мастацкага перакладу, і гэта дае ёй мажлівасць вольна апераваць дзесяткамі фактаў, імён, навуковых канцэпцый. Зразумела, гэтыя факты, імёны, канцэпцыі бяруцца перш за ўсё з рускага і ўкраінскага перакладу і перакладазнаўства, але даследчыца нярэдка звяртаецца да творчага і навуковага даробку іншых народаў СССР і замежных краін. Не абыходзіць яна ўвагі і беларусаў.

Так, у кнізе «Прекрасен наш союз» асобныя старонкі адведзены аналізу рускага (Я. Хялемскага) і ўкраінскага (А. Навіцкага) перакладаў верша П. Броўкі «Багата, родная ты мова». Даследчыца падрабязна і ўхвальна разглядае пераклад Р. Барадуліна балады І. Драча «Крылы». Параўноўваючы рускі (М. Цвятаевай) і ўкраінскі (М. Рыльскага) пераклады балады Ё. В. Гётэ «Лясны Цар», М. А. Новікава звяртаецца і да беларускіх перакладаў гэтага твора — Ю. Гаўрука і А. Лойкі. Яна супастаўляе ўкраінскае (Д. Паўлычкі) і беларускае (Н. Гілевіча) ўзнаўленні класічнага верша балгарына Х. Боцева «Хаджы Дзімітр», украінскі (П. Тычыны) і беларускі (Ю. Гаўрука) пераклады «Зімовага веча» А. Пушкіна, рускі (С. Маршак), украінскі (М. Лукаша) і беларускі (Я. Семяжона) варыянты славутага «Фіндлея» Р. Бёрнса. «Беларусая тэма» кнігі паглыбляецца спасылкамі на творчы вопыт, выказванні В. Сёмухі, А. Яс-